
Mihaela Koletnik

Narečna podoba Lainškovih »verzušev«

---

objavljeno v:

Jerca Vogel (ur.): *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo.*

Obdobja 39. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-39/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2020.

NAREČNA PODOBA LAINŠČKOVIH »VERZUŠEV«

Mihaela Koletnik

Filozofska fakulteta, Maribor

mihaela.koletnik@um.si

DOI:10.4312/Obdobja.39.311-316

V prispevku osvetljujemo narečno podobo Lainščkovih lirskih pesmi, objavljenih v pesniških zbirkah *Nigdar nèboš znala* (2007), *Lübezen* (2014) in *Komi de ravnica bejla/Komu bo ravnica bela* (2019), ter njihovo prepesnitev v knjižno slovenščino. Čeprav sta narečna proza in poezija obrobni del njegove besedne ustvarjalnosti, Lainšček dokazuje, da je narečje lahko literarni jezik, v katerem je mogoče ustvariti besedila s prepričljivim literarnoestetskim učinkom.

dialektologija, panonska narečna skupina, prekmursko narečje, Feri Lainšček, narečna poezija

This article sheds light on the dialectal character of Lainšček's lyric poems published in the collections *Nigdar nèboš znala* (2007), *Lübezen* (2014) and *Komi de ravnica bejla/Komu bo ravnica bela* (2019), as well as on their versions in standard Slovene. Even though dialectal prose and poetry constitute only a marginal part of Lainšček's creative oeuvre, they are a convincing proof that texts written in dialect can possess a high degree of literary and aesthetic value.

dialectology, Pannonian dialectal group, Prekmurje dialect, Lainšček, dialect poetry

1 Uvod

Feriju Lainščku, najplodovitejšemu in najuspešnejšemu pisatelju prekmurskega prostora (Novak Popov 2014: 267), rojenemu v Dolencih na Goričkem blizu madžarske meje, se je svet pisane besede odprl šele v osnovnošolskih klopeh, kjer je do tedaj samo narečno govoreč ob reviji *Ciciban* prvič spoznal knjižno slovenščino. Da je pisateljstvo postalo način njegovega življenja, potrjuje njegov obsežen in žanrsko raznovrsten literarni opus, ki zajema vse od pesmi v 14 samostojnih izvirnih pesniških zbirkah, popevk, dram, radijskih iger (29 uprizoritev) do filmskih scenarijev, književnosti za otroke in mladino (več kot 30 samostojnih knjig in 8 radijskih iger), pripovedno prozo (4 zbirke kratke proze) in 27 romanov.¹ Integralni, čeprav obrobni del Lainščkove besedne ustvarjalnosti, ki odstira čudežni in melanholični svet ob Muri,

- 1 Za svoje literarno delo je prejel več nagrad. Naj omenimo samo najuglednejše: Kajuhova nagrada za roman *Reza* (1986), nagrada Prešernovega sklada za roman *Ki jo je megla prinesla* (1995), nagrada kresnik za romana *Namesto koga roža cveti* (1992) in *Muriša* (2007), večernica za zbirko pravljic *Mislice* (2000), desetnica za *Pesmi o Mišku in Belamiški* (2011) ter vesna za scenarij celovečernega igranega filma *Hit poletja* (2008).

poln starodavnih legend in mitov, ki na poseben način prežema tudi sodobnega človeka, in katere osrednja tema sta iskanje človekove identitete in ljubezen, pa sta tudi njegova narečna proza in poezija, ki ju je mogoče brati tudi »v širšem kontekstu revitalizacije narečja v slovenskem kulturnem prostoru in v kontekstu aktualizacije tradicionalnih literarnih struktur v sodobni slovenski književnosti« (Just 2010: 192).

2 Lainščkov narečni opus

V prekmurščini je bilo v zadnjih 25 letih izdanih preko 30 izvirnih samostojnih leposlovnih knjig, 22 od teh jih je pod uredništvom Francija Justa izšlo v knjižni zbirki Med Rabo in Muro, ustanovljeni leta 1998 z namenom sistematičnega izdajanja leposlovja za slovensko manjšino v Porabju, pisanega v porabskim Slovencem domačem narečju in knjižnem jeziku, da bi se ohranila in dvignila (narečna) jezikovna raven, osiromašena zaradi okrnjenega šolanja v slovenščini in posledično nezadostnega znanja knjižnega jezika, ter okrepila kulturna in narodnostna identiteta. Na tem že več kot tisoč let dvojezičnem območju je v času po slovenski osamosvojitvi narečje postalo eden najpomembnejših dejavnikov trdnosti porabskega samozavedanja.² Narečni leposlovni nabor bogatijo še objave pripovedne proze in poezije v periodičnih tiskih, zlasti v časopisu *Porabje* in *Slovenskem/Porabskem koledarju*, ter dramska besedila za porabski in prekmurski ljudski oder. Lainšček je v ta narečni zbir prispeval kratke zgodbe v skupinski knjigi *Srebrni breg/Srebrni brejg* (1995), knjigo izvirnih avtorskih pravljic *Mislice – pravljice/prpovejsti* (2000), mladinsko povest *Deček na dedkovem kolesu/Pojep na dejdekovom biciklini* (2001), pesmi v skupinski spremni knjižici k *Murskim baladam in romancam* (2012), številne uglasbene pesmi na nosilcih zvoka (prim. še Just 2019: 73) ter tri pesniške zbirke sodobne narečne poezije: *Nikdar nêboš znala* (2007), *Lübezen* (2014) in *Komi de ravnica bejla/Komu bo ravnica bela* (2019), katerih jezikovno podobo bomo osvetlili v nadaljevanju prispevka.

3 Lainščkova narečna poezija

Lainščkov narečni prvenec *Nikdar nêboš znala* s podnaslovom *Moje verzuške pa kejpi*, obogaten z izvirnimi avtorjevimi fotografijami, obsega 14 pesmi,³ najpogosteje zapisanih v trohejskem verzu različnih dolžin in rimanih, na ravni jezikovnega sloga opazno navezanih na folklorno izročilo, ki ga potrjujejo številne ponavljalne figure, stalne epitetoneze, folklorna simbolika idr., katerih osrednji motiv ljubezni je izpovedan v prekmurskem goričkem podnarečju. Značilnosti tega podnarečja ponazarjamo ob izpovedi ljubezenskega minevanja v pesmi Samo ge te odin čakat:

Samo ge te odin čakat ta v ravnico kraj vodej,
samo ge tan dugo glejdan, kak ta voda ta tečej.
Samo ge tan kamen vržen, šteri se mi potopij,
Samo ge šče itak vüpan, ka ta prijdeš tüdi tij.

2 Več o vlogi narečja kot identitetnega dejavnika pri Slovencih v Porabju gl. Koletnik 2016: 401–415.

3 Te so bile predmet več literarnozgodovinskih razprav: Novak Popov 2010: 167–168; Just 2010: 196–200; Androjna 2016: 41–45.

Znan, ka si zdaj čisto drůjga, daleč tan si najšla mer,
tůdi če zdaj zvezjde glejdaš, te ne gene tej večer.
Štera pot je bijla krijva, šteri zakon te je zeu,
koga čaka tvoja svila, što je takšo srěčo meu.

Tůdi če si že zgibijla se spomijne na menej,
Znaj, ka sigdar mo te čako, tan ge mejsec doj gemlej.
Šaš de skrijvo se potij, proud de daleč od briga,
ena rouža de pa gnala, kak bi zrasla vō s srca.

Besedilo je neonaglašeno, samoglasniki nimajo naglasnih znamenj ne za mesto naglasa ne za kvaliteto in niti za kvantiteto. V primeru *srěča* zapisana strešica zaznamuje širino (kratkega) *e*-ja, na mesto naglasa v besedi pa kažejo tudi diftongi.

Pesem izkazuje nekaj tipičnih prekmurskih glasoslovnih značilnosti,⁴ kot so: *ü* za staroakutirani *u* (*tůdi*); *ö* za *e* v položaju za ustničnikom (*vō* < *vōn* < *ven* < **vbn̥*); *u* za zlogotvorni *l* > (*dugo*); *ej* za stalno dolgi jat (*zvezjde*, *mejsec*); *ou* za stalno dolgi nosni in prevzeti *o* (*proud*; *rouža*); *e*-jevska vokalizacija novoakutiranega polglasnika (*gene* 'gane'); *ij* za stalno dolgi *i* (*tij*, *prijdeš*, *spomijne*) in *üj* za stalno dolgi *u* (*drůjga*); *ej* iz stalno dolgega *ę* in cirkumflektiranih *ê*, *ê* (*tečej*, *glejdan*); *i* iz prednaglasnega *u* in *ě* (*zgibijla*, *briga* 'R ed. '); *e* iz *i* pred *r* (*mer*) in *e* iz *a* za *j* (*ge* < *ges* < *d'es* < *jaz* < *azb). V besedilu so opazne še naslednje narečne značilnosti: onemitev vzglasnega *h*- in *v*- (*odin* 'hodim', *se* 'vse'); prehod končnega *-m* > *-n* (*tan*, *vržen*); otrditev primarnega palatalnega *l'* v srednji *l* (*gemlej* 'jemlje'); razvoj *j* v *g* pred sprednjimi vokali (*gemlej*, *ge*); protetični *v*- (*vůpan*); vrinjeni *-j*- (*najšla*); prehod soglasniške skupine *kt* > *št* (*šteri* 'kateri', *što* 'kdo' < *xto < **k̥to*); onemitev nenaglašene *o* v prislovu *kako* (*kak*). Moškospolski edninski glagolski deležnik na *-l* je zapisan po izgovoru s končajema *-o* in *-u* za dvoustnični *ü* (*čako*, *skrijvo*; *meu*, *zeu*).

V oblikoslovju izstopajo skrajšane oblike prihodnjika glagola *biti* (*mo* 'bom', *de* < *boude* < *bode*); vprašalni zaimek *ge* (< *gde* 'kje') namesto oziralnega *kjer* (*tan ge mejsec doj gemlej*); moškospolski kazalni zaimek *tej* (< *ta* < **t̥*) in veznik *ka*, ki opravlja vlogo knjižnega *da*. Narečne pa so tudi nekatere besede in oblike: *znan* 'vem'; *šče* 'še'; *ta* 'tja', *sigdar* 'vedno, vselej', *itak* 'še vedno', *takši* 'takšen'; *kraj* 'ob, zraven', *doj* 'dol', *kak* 'kot'. Skladenjska posebnost je kalk *dol jemati* (*mejsec doj gemlej* < nem. *der Mond nimt ab*).

V zapisu pesmi najdemo dva primera poknjževanja: namesto diftonga *ou* je zapisan monoftong *o* (*pot* < **põt̥*), namesto narečnega prislova *čistak* pa je zapisana njegova knjižna različica *čisto*.

Lainšček tudi v svoji drugi narečni zbirki pesmi sledi ljubezni, ki jo simbolizira že sama vizualna podoba knjige – na rdeče obarvane platnice umeščena fotografija metulja kot simbola čarobnosti, ljubezni, sreče in tudi osvobojenosti ter nesmrtnosti duše. *Lůbezni*, ki jo spremljajo barvne avtorske fotografije, je izšla leta 2014 in prinaša ponovno objavo pesmi iz Lainščkovega narečnega prvenca, obogateneh z osmimi

4 Pesnik narečne foneme /i:i/, /ü:ü/, /e:ę/, /ę:ę/ in /o:u/ zapisuje v poenostavljeni obliki z grafemi <ij>, <üj>, <ej> in <ou>.

novimi besedili, zapisanimi v stilu, ki ga Novak Popov (2010: 168) prepozna kot »kombinacijo tradicije, folklorne in spevnosti«.

V ponovni objavi pesmi Violina in Vse de šče kak je bilou sta se malenkostno spremenila ali skrajšala naslova (Vijolina, Se de šče), v pesmih iz prve knjige strnjene verzi v obsežnejših enotah so največkrat razlomljeni po skladijskih mejah v štirivrstične kitice, katerih število se tako podvoji, prej dolgi trohejski sedmerci, deveterci in enajsterci pa so mestoma razlomljeni v enkrat krajše verze v štiri- do šestvrstične kitice. Vse pesmi iz *Lübezni* ohranjajo značilno goričko naglasno, glasovno, oblikovno in leksikalno podobo. Naglas praviloma ni označen, zato ga lahko prozodijsko pravilno preberejo le domačini, že prej redka naglasna znamenja pa se opuščajo (neboš > *neboš*, srêča > *sreča*). V prikazani pesmi je sedaj v primeru *brigá* zapisan ostrivec na dolgem *a*-ju pri mešanem naglasnem tipu samostalnika, prej knjižni prislov *čisto* pa je pesnik nadomestil z narečnim *čistak* s poudarjalno členico *-k*. V preostalih ponatisnjenih pesmih se Lainšček z malenkostnimi spremembami, kot so po izgovoru zapisani *f* za zvočnik *v* (*vsa* > *fsa*, *vküper* > *fküper*), *ij* za stalno dolgi *i* (*žitek* > *žijtek*, *siva* > *sijva*, *stisnola* > *stijnsnola*), *i* za nenaglašeni jat (*bežijš* > *bižijš*), izpad vzglasnega *v*- (*vse* > *se*, *vsen* > *sen*, *vzeu* > *zeu*) in veznik *kda* 'ko' (> *gda*, *da*), še bolj približa živi govorici, po drugi strani pa nekatere prej fonetično zapisane glasove na novo poknjiži, npr. *nofci* > *novci*, *sniga* > *snega*, *v Sobote* > *v Soboti*.

Tudi Lainščkovo tretjo knjigo narečnih pesmi z naslovom *Komi de ravnica bejla/Komu bo ravnica bela* spremljajo žlahtne avtorjeve fotografije iz njegovega panonskega cikla. Zbirka s podnaslovom *Verzuši pa kejpi/Pesmi in fotografije* prinaša izbor 15 osebnoizpovednih, ljubezenskih in refleksivnih pesmi, izvorno pisanih bodisi v prekmurščini bodisi v knjižni slovenščini.⁵ Posebnost zbirke so vzporedni natisi posameznih pesmi v prekmurskem narečju in knjižni slovenščini, s čimer so približane tudi nenarečnim govorcem:

Samo ge te odin čakat
ta v ravnico kraj vodé,
samo ge tan dugo gledan,
kak ta voda ta tečé.

Samo ge tan kamen vržen,
šteri se mi potopi,
samo ge šče itak vüpan,
ka tá prideš tüdi ti.

Znan, ka si zdaj čisto drüga,
daleč tan si najšla mer,
tüdi če zdaj zvezjde gledaš,
te ne gene tej večer.

Zmeraj te še hodim čakat
k modri reki najini.
Njeni so valovi tihi,
kot bili so tiste dni.

Zopet včasih kamen vržem,
ki takoj se potopi,
jaz pa še na tihem upam,
da spet prideš tüdi ti.

Dolgo si že v drugi zgodbi,
daleč tam si našla mir.
Tudi če zdaj zvezjde gledaš,
tam ne poje ti skovir.

5 Izbor desetih pesmi iz prejšnjih narečnih zbirk je dopolnjen s petimi novimi naslovi: Iža svetoga Nikolaja, Ftica, Zacamprano srce, Pá me sprtrolejt zazavle in Dejdek.

Štera pout je bila kriva,
šteri zakon te je vzeo,
koga čaka tvoja svila,
što je takšo srčo meo.

Tüdi če si že zgibila
vse spomine na mene,
Znaj, ka vsigdar mo te čako
tan, ge mejsec doj gemle.

Šaš de skrivo vse poti,
proud de daleč od brigá,
ena rouža de pa gnala,
kak bi zrasla vō s srca.

Katera pot bila je kriva,
kakšen zakon te je vzela?
Ko ljubezen je zgorela,
v tebi je ostal pepel.

Zdavnaj tu so že zbledeli
vsi spomini in sledi,
jaz še zmeraj sem ob reki,
kot kdaj ptica obsedi.

Kmalu bo minila zima,
v travah več ne bo snega,
ena roža bo pa lepa,
kot bi zrasla iz srca.

Pesem je v primerjavi s prejšnjima različicama v glasoslovju mestoma poknjižena, s čimer pesnik prehaja iz krajevnega narečnega v pokrajinski (prekmurski) knjižni jezik.⁶ Medtem ko se tipična prekmurska dvoglasnika *ej* za stalno dolgi jat (*mejsec*, *zvezde*) in *ou* za stalno dolgi nosni in prevzeti *o* (*pout*; *rouža*) v zapisu ohranjata, so diftongi *ij*, *üj* in *ej* za praslovanske stalno dolgi *i*, *u* in nosni *e* poenoglašeni oz. »poknjiženi«⁷ (*tij* > *ti*, *prijdeš* > *prideš*, *spomijne* > *spomine*; *drüjga* > *drüga*; *glejdan* > *gledan*), s čimer se je izgubila možnost razlikovanja med stalno dolgimi ter staro- in novoakutiranimi samoglasniki, ki so v narečju ostali kratki do danes. Tudi diftong *ej* kot pokazatelj naglasnega mesta pri samostalnikih mešanega naglasnega tipa in naglasnega tematskega *e* v osebilu dvozložnih glagolov je poenoglašen v *e*, na katerem je mestoma, a ne dosledno, zapisan ostrivec, npr. *kraj vodej* > *kraj vodé*, a na *menej* > *na mene*; *tečej* > *tecé*, a *gemlej* > *gemle*. Zapisovanje ostrivca je pri samostalnikih mešanega naglasnega tipa nedosledno tudi na dolgem *a*-ju: *od brigá*, toda *s srca*. Moškospolski edninski glagolski deležnik na *-l*, prej v naglasnem zlogu zapisan po izgovoru s končajem *-u* za dvoustnični *ü*, je sedaj izkazan s končajem *-o* (*zeu* > *vzeo*, *meu* > *meo*). Poknjižena je narečna oblika prislova *čistak* v *čisto*, približevanje knjižnemu jeziku pa kaže tudi zapis vzglasnega *v*-ja, ki v narečju sicer onemeva (*se* > *vse*, *sigdar* > *vsigdar*).

Pri prepesnitvi narečnega besedila v knjižni jezik so poleg razlik na glasoslovni in oblikovni ravni opazni še opuščanje skladenjskih zvez, ki jih knjižni jezik ne pozna, leksične zamenjave v posameznih verzih ter zamenjave celotnih verzov, npr.: [...] *kak bi zrasla vō s srca*. > [...] *kot bi zrasla iz srca*. – [...] *itak vüpan* [...] > [...] *na tihem upam* [...] – [...] *ka tá prideš* [...] > [...] *da spet prideš* [...] – [...] *tan kamen vržen* [...] > [...] *včasih kamen vržem* [...] – [...] *šteri zakon te je vzeo* [...] > [...] *kakšen zakon te je vzela* [...] – [...] *ena rouža de pa gnala* [...] > [...] *ena roža bo pa lepa* [...] – [...] *koga čaka tvoja svila, što je takšo srečo meo*. > *Ko ljubezen je zgorela, v tebi je ostal pepel*. – [...] *znaj, ka vsigdar mo te čako tan, ge mejsec doj gemle*. > [...] *jaz še zmeraj sem*

6 V spremni besedi h knjigi Just (2019: 74) to pojasnjuje tako: »ker se prekmursko narečje členi v več govorov [...] in je tudi njegova pisna podoba v današnjih leposlovnih knjigah neenotna [...], zapis prekmurščine v tej knjigi skuša vzpostaviti kontinuiteto z jezikovno in pisno tradicijo knjižne prekmurščine, predvsem z opuščanjem danes prevladujočega fonetičnega zapisovanja«.

7 Diftong *ej* za dolgi polglasnik je po izgovoru zapisan samo v moškospolskem kazalnem zaimku *tej* 'ta'.

ob reki, kot kdaj ptica obsedi. – Šaš de skrivo vse poti, proud de daleč od brigá [...] > Kmalu bo minila zima, v travah več ne bo snega [...].

Večina Lainščkovih narečnih pesmi je uglasbenih.⁸ Te so si tako utrle pot k sprejemnikom tudi po glasbeni poti, saj ti sedaj »postajajo njihovi poslušalci in ne več samo bralci« (Stanonik 2007: 112).

4 Zaključek

Feri Lainšček se uvršča med tiste prekmurske avtorje, ki dokazujejo, da je narečje lahko literarni jezik, v katerem je mogoče ustvariti besedila s prepričljivim literarnoestetskim učinkom. Lainšček se pri prepesnjevanju ni togo držal izvirnika, ampak je ob glasoslovnih in oblikoslovnih razlikah med narečno in knjižno slovenščino upošteval tudi dejstvo, da imajo narečni govori od knjižnega različne sisteme na vseh jezikovnih ravninah ter da imajo besedila različne mogoče naslovnike. Primerjava narečnih in knjižnih besedil kaže na izvirne narečne izrazne možnosti, s katerimi se ubeseduje človekova notranjost, njegovo čustvovanje in razmišljanje, zato je lahko narečna podstava veliko bolj ekspresivna kot knjižnostandardna.

Viri in literatura

- ANDROJNA, Mateja, 2016: *Ženska, pokrajina in ljubezen v poeziji Ferija Lainščka. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. www.slov.si/dipl/androjna_mateja.pdf (dostop 2. 5. 2020)
- JUST, Franci, 2010: Izdelano v literarnem laboratoriju Ferija Lainščka po postopku duhovno-pesniške arheologije. Franci Just (ur.): *Po ravnici navzgor. Literarni opus Ferija Lainščka. Evidence in refleksije*. Murska Sobota: Franc-Franc. 192–200.
- JUST, Franci, 2019: Dvoglasna pesniška meditacija. Feri Lainšček: *Komi de ravnica bejla/Komu bo ravnica bela*. Murska Sobota: Argo, društvo za humanistična vprašanja. 72–74.
- KOLETNIK, Mihaela, 2016: Narečje kot identitetni dejavnik pri Slovencih v Porabju. Ibolya Czetter idr. (ur.): *VI. dialektológiai szimpozion: Szombathely, 2015*. Szombathely; Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara in Szlovákai Magyar Akadémiai Tanács. 401–415.
- LAINŠČEK, Feri, 2007: *Nigdar neboš znala. Moje prekmurske verzuške pa kejpi*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- LAINŠČEK, Feri, 2014: *Ljubezen. Verzuške pa kejpi*. Murska Sobota: Klar, F. F. Lainšček.
- LAINŠČEK, Feri, 2019: *Komi de ravnica bejla/Komu bo ravnica bela. Verzuši pa kejpi/Pesmi in fotografije*. Murska Sobota: Argo, društvo za humanistična vprašanja.
- NOVAK POPOV, Irena, 2010: Kontinuiteta in razlika – poskus s poezijo Ferija Lainščka. Franci Just (ur.): *Po ravnici navzgor. Literarni opus Ferija Lainščka. Evidence in refleksije*. Murska Sobota: Franc-Franc. 154–175.
- NOVAK POPOV, Irena, 2014: *Novi sprehodi po slovenski poeziji*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Slavistična knjižnica, 19).
- STANONIK, Marija, 2007: *Slovenska narečna književnost*. Maribor: Slavistično društvo (Zora, 51).

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS iz državnega proračuna.

8 Pojavljajo se na različnih zgoščenkah, kot npr. *Komi de ravnica bejla* (2003), *Orkester za poljube* (2005, Halgato band), *Cigansko dušo imam* (2006, Langa), *Daleč je ...* (1999, več izvajalcev), *Nigdar neboš znala* (2000, Dorina in Dejan), *Črna violina* (2008, Jože Kovač), *Murske balade in romance* (2012, več izvajalcev).